Dr Tamaš Prugberger

profesor Pravnog fakulteta u Miškolcu i Debrecinu, Mađarska

GLOBALIZACIJA I PRAVO*

Globalna masovna komunikacija, nastala na osnovu mikrotehnike i interneta, najpre je globalizovala industriju (unutar toga posebno vojnu), kao i trgovinu i uslužne delatnosti. Kod potonjih naročito transport robe i lica. Na ovom polju, pored mikrotehnološke revolucije značajan impuls je dala i bankarska sfera, odnosno njen kreditni sistem. Preko visokih kamata delila je profit od koristi stvorene preko mikrosoft industrije, trgovine i uslužnih delatnosti. Do te mere, da je postala vlasnik višestruko suvišnog kapitala. Ovu korist banaka povećavaju ispostave zajmova u zemljama srednjoistočne Evrope i Trećeg sveta što bankovnoj sferi obezbeđuje nove visoke kamatne zarade. One zemlje i regije pak koje uzimaju kredit, bankovna sfera gura u zamku zaduživanja. Bankovna sfera se toliko obogatila da je na osnovu toga u situaciji da svoj kapital povećava novčanim transakcijama koje su same sebi cilj, tako da je za tu sferu delatnost davanja kredita sa normalnim poslovnim rizikom postala sekundarna.

Kao posledica svega toga, najpre je u bankarskoj profesiji, a zatim i u medijama, krenuo nezadrživi talas fuzije koji se preneo i na trgovinu i uslužne delatnosti, kao i na industriju. Ovaj neograničeni fuzioni tok ne mogu da ukoče ni propisi antimonopolističkog zakonodavstva, odnosno prava konkurencije koji su ustanovljeni u korist zaštite potrošača. Multinacionalne kompanije mogu da prekorače ograničenja ovih propisa, sa obrazloženjem da fuzija omogućava tehnički ili privredni razvoj. Praksa pokazuje da se ujedno radi i o ličnim ambicijama, i o borbi za vlast me-

* Rad primljen: 15. X 2001.

Rad je nastao kao istraživačka tema u okvirima mađarske Akademije nauka — projekat Rudolf Ihering, koji je autor ustupio *Glasniku Advokatske komore Vojvodine* radi prvog objavljivanja.

nadžera, i o izloženosti i nezaštićenosti potrošača. Iz toga proizilazi i marginalizacija zaštite potrošača.

Mikrotehnička revolucija kao i eksplozivan razvoj ostalih sredstava savremenih komunikacija čemu smo danas svedoci, omogućavaju da se privredne organizacije uprkos njihovim supranacionalnim razmerama mogu upravljati sa smanjenim troškovima, dakle ekonomično. Angažovana nova tehnologija ujedno dovodi do smanjivanja broja radne snage i njene izloženosti otpuštanju. Ekonomska konferencija, održana u San Francisku za prvu četvrtinu XXI veka, prognozirala je 80%-tnu nezaposlenost. Državna privredna politika i privredno pravo postaju sve više u službi maturskih multinacionalnih kompanija i preduzetničke sfere.

Socijalno tržišno društvo, koje je bilo pod uticajem državne ekonomske politike, zamorilo se usled unutrašnjih indikacija, razloga. Međutim, monetaristička, industrijska i merkantilistička privreda, oslobođena od pritiska *welfare state*-a, stavila je pod svoj pečat i uticaj politiku, i preko politike i samo pravo.

Privredno-preduzetnički interes je uz pomoć politike i prava podredio, zapostavio neke druge važne društvene interese i vrednosti. Privredni individualizam upropašćuje, zagađuje životnu sredinu, prirodu, iscrpljuje prirodne resurse. Prekomerna proizvodnja stvara ogromnu količinu organskih i neorganskih otpada čiji je značajan deo opasan ili štetan. Proizvođač profita ne mari za danas već osetno narušenu ekološku ravnotežu koja izaziva sve više prirodnih katastrofa.

Pod uticajem globalizacije došlo je do poremećaja ravnoteže i u visoko razvijenim kapitalističkim zemljama. Istovremeno u srednje-istočno-evropskim, latino-američkim zemljama i zemljama Trećeg sveta došlo je do neuporedivo većeg narušavanja ravnoteže. Do toga je došlo zbog preseljavanja proizvodnje u ove zemlje zbog (jeftine) radne snage, usled uvoza otpadnih materija, anti-ekoloških tehnologija i proizvoda, kradljivackog iscrpljivanja prirodnih resursa, upropašćivanja njihove flore i faune (istrebljenje šuma, odvođenje prirodnih voda, i sl.). U svemu tome i ovom prilikom od pomoći je nacionalni kompradorski kapital i politički i pravno-normativni sistem, koji reprezentuje njihove interese i koji se pridružio onom supranacionalnom kapitalu koji sebi podređuje državni, politički pravni mehanizam. Ovo se u mađarskim prilikama pokazalo u vidu asinalagmatične privatizacije u korist stranih kupaca, u vidu gotovo besplatnog otuđenja poljoprivrednog zemljišta i šuma, u vidu zaključenja sporazuma o pridruženju Evropskoj uniji koji je od koristi samo za Uniju, u izlaganju sfere malih privrednika i radne snage inostranim interesima.

Naspram globalizovane supranacionalne privrede pojavljuje se u sve većoj meri nacionalistički refleks. Zbog zaoštavanja socijalnih napetosti na jednoj strani se pojavljuje sve veće nezadovoljstvo, a na drugoj strani pojačava se strah što dovodi do povrede demokratije koja tendira diktaturi. Ovo čini verovatnim procenu Đerđa Šoroša (Soros György) i Emanuel Wallenstein-a koja predviđa propast kapitalizma unutar tri decenije. (Pri-

medba prevodioca: Ne znamo za tu izjavu, niti za kontekst u kome je takva procena data, ali ako postoji, nama se ne čini osnovanim ta pretpostavka.) Ako bi do toga zaista došlo, nije svejedno kako. Istorija bliske prošlosti je pokazala da do promene sistema može doći i mirno, pomoću kompromisnog konsenzusa, praćenog doduše legalizovanim zloupotrebama (kao što je bilo u Mađarskoj ili u Čehoslovačkoj), ali i uz mekše ili tvrde konflikte (Poljska, velika Jugoslavija), kao i uz obračune koji dovode do totalne ili delimične anarhije.

Pošto je došlo do raspada geopolitičke ravnoteže, u kojoj je SAD postao dominantno-jednopolan, nastao je privredni i politički diktat koji potiče odatle i koji se proširuje na ceo svet. Dotle, dok drugi privredni i politički centri (Evropska unija, CEFTA, Srednjeistočna Evropa, i dr.) ne ojačaju, postoji opasnost da nadnacionalni monetarni luftbalon pukne i da prouzrokuje veću privrednu i političku krizu od privredne krize nastale u 1929—1932. godini. (Prim. prev.: Što se za sada čini malo verovatnim.) Što više mogu da ojačaju ostali centri, utoliko bi se umanjilo razorno dejstvo ovakve krize u svetskim ramerama. Ako bi, međutim, unutar EU-a, CEFTE odnosno Srednje Evrope neki od ovih prekomerno ojačao, mogao bi se razviti možda i vojni sukob radi ponovne podele tržišta i profita. Ukoliko bi došlo do toga, to bi dovelo do nesagledivih političkih, kulturnih, socijalnih posledica i posledica po životnu sredinu. Istovremeno, dok je većina regionalnih centara (Srednje-istočna Evropa, Jugo-istočna Azija, Latinska Amerika) siromašna, ne može se očekivati da njihova industrijska, poljoprivredna, šumskoprivredna kao i trgovinska delatnost budu naklonjeni prema životnoj sredini. Štaviše, njihovi vodeći privredni i politički gremijumi, koji često nemaju ekološku kulturu, zahvaljujući i njihovom odobrenju, doprinose tome, da narušavanje okoline i prirode, koje se tamo odvija, prenese daleko od njihovih granica i dovede do ozbiljnih šteta koje se teško ili nikako ne mogu otkloniti. (V. npr. posledice opustošenja šuma u Ukrajini i Rumuniji, koje su proizvele posledicu poplavnih pojava na području Mađarske, katastrofalnog cianidnog zagađenja reke Tise kao posledice rumunske industrije rudnika zlata, koja ne mareći za ove posledice, kao da se ništa nije desilo, bavi se na isti način eksploatacijom putem tehnologije koja je opasna za životnu sredinu.)

U pogledu toga ne mogu se ekskulpirati ni razvijene građanske države. Ako im privredni interesi to zahtevaju i oni će se povinovati privredno-infrastrukturnim prioritetima, na štetu ekoloških zahteva. (V. u tom pogledu posledicu efekta zagrevanja atmosfere zbog gustog vazdušnog saobraćaja. Sve su češće lavine zbog uništavanja šuma preduzetih radi razvoja skijaškog turizma. Ne u poslednjem redu, svedoci smo neograničene privredne eksploatacije prašuma. Plan značajnog ograničenja eksploatacije prašuma, sačinjen u Rio de Janeiro-u, sprečio je tadašnji predsednik SAD-a, G. Bush. Radi smanjenja troškova prevoza prevoznici nafte prevoz obavljaju ogromnim tankerima, bez duplog dna, čije havarije zbog ove uštede dovode do ogromnog zagađenja svetskih mora. Floridska preduzeća planiraju privredno iskorišćavanje vode kanadskih jezera pre-

bacivanjem putem cevovoda u SAD. Da se ne govori o cianidnim trovanjima ravnih rumunskim, koja i danas deluju na područjima napuštenih koloradskih rudnika zlata.)

Prema tome, što se kapital sve više globalizuje i postaje nadnacionalan koji se, uz dužno priznanje pozitivnih uticaja, tim pre nosi sa sobom i društvene opasnosti, protiv kojih se može uhvatiti u koštac samo putem nadnacionalne politike i nadnacionalne pravne regulative, kao i putem njihovog nadnacionalnog i nacionalnog izvršavanja. Ovo čini neophodnim da OUN kao jedina opšta svetska organizacija — iz koje kao jedini centar svetske moći, SAD nažalost želi da se izdvoji — bude reorganizovana i da slično Evropskoj uniji, postane organizacija koja donosi pravno obavezujuće norme za svoje članice. Imajući ovo u vidu, trebalo bi da se slično direktnim i načelnim normama Evropske unije donesu norme odgovarajućeg sadržaja koje bi svaka zemlja bila obavezna da ugradi u svoje nacionalno zakonodavstvo i da ih se pridržava uz strogo sankcionisanje za nepoštovanje usvojenih pravila. Ta pravila bi trebalo naročito da se odnose na tržišnu utakmicu, kontrolu fuzija preduzeća, na minimume u oblasti agrarne, šumske privrede i vodoprivrede, na zabrane u oblasti životne sredine, zaštite prirode kao i kartela i monopola, na zaštitu potrošača, na zaštitu i podršku male privrede. Ne u poslednjem redu, trebalo bi obuhvatiti socijalnu kartu Evropske unije, kao i Komisijske karte Evropske zajednice iz 1989. o osnovnim socijalnim pravima prijemnika rada. Slično tome, trebalo bi izgraditi, pored socijalnih prava i prava na polju ličnih kolektivnih ljudskih i manjinskih prava. Ukoliko se država ne bi pridržavala norme Ujedinjenih nacija donetih na ovaj način, Ujedinjene nacije bi sankcionisale državu koja je nipodaštavala formalne izvore Ujedinjenih nacija. Samo bi se na taj način moglo spasiti ljudsko društvo od ekoloških katastrofa, od bezobzirnog privrednog pritiska, od socijalnog osiromašenja većine, kao i od diktature nastale iz straha manjine. U suprotnom, čovečanstvo čeka tužna i anarhična budućnost. Slična onome što je nastalo u vremenu raspada Rimske imperije i pojavila se u vidu anarhije seobe naroda u ranom srednjem veku, osim ako ovakva ekološka katastrofa ne da mogućnosti ni za takvu vrstu vegetiranja.

(S mađarskog preveo dr Jožef Salma)